

ความสัมพันธ์ระบบการศึกษากับการพัฒนาพลเมืองดี
THE RELATION OF EDUCATIONAL SYSTEM AND GOOD CITIZEN
DEVELOPMENT

ฉัตรธิดา หยุคง^๑

Chatthida Yukhong

บุญยวีร์ มงคลพิพัฒน์พร^๒

Punyavee Mongkonpiputpron

บทคัดย่อ

บทความนี้ระบบการศึกษา นับเป็นกลวิธีการกลมกลืนที่ส่งผ่านจุดมุ่งหมาย วัฒนธรรมประเพณี และขนบธรรมเนียมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เพื่อให้บุคคลดำรงชีวิตอยู่ ภายใต้สังคมร่วมกันอย่างมีความสุข แต่ระบบการศึกษาในปัจจุบันมีลักษณะที่แปรเปลี่ยนไป โดยมีทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ปรากฏในพื้นที่ชัดเจนและพื้นที่ไม่ชัดเจน การศึกษาจึงสามารถได้มาจากทั้งพ่อแม่ถ่ายทอดให้กับลูก ผู้ใหญ่ถ่ายทอดให้กับเด็ก หรือสมาชิก ในสังคมถ่ายทอดให้สมาชิกด้วยกันเอง โดยผ่านการเรียนรู้จากทั้งในแบบเรียน ระเบียบ กฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้น และจากสื่อในพื้นที่ออนไลน์ ทว่าระบบการศึกษาในปัจจุบัน มิได้ มุ่งเน้นที่ทักษะการอ่านออก เขียนได้ และการคิดวิเคราะห์เป็นสำคัญอีกต่อไป หากแต่ต้องการ ทักษะต่าง ๆ ทางสังคม อาทิเช่น การเสียสละเพื่อส่วนรวม การเคารพกฎกติกา การมีความ รับผิดชอบ และการให้เกียรติผู้อื่น เป็นต้น เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลกับสังคม ซึ่งมีผลให้บุคคลหรือสมาชิกในสังคมยอมรับและปรับตนเองให้เข้ากับรูปแบบอันเป็นที่ยอมรับ ของสังคม ในท้ายที่สุดนั้นย่อมส่งผลโดยตรงต่อการเป็นพลเมืองเข้มแข็ง และทำหน้าที่เพื่อ พัฒนาประเทศชาติต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ : ระบบการศึกษา, พลเมืองดี, การพัฒนาพลเมืองดี

^๑ อาจารย์ประจำโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

^๒ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

Abstract

Educational system is a social strategy which transfers purposes, cultures, traditions, or norms from one generation to new generation for living of people under the social all together happily. However, nowadays the educational system has changed to the forms of formal and informal system or school and social, parents can teach their children or adults can teach youngsters or the social can teach the members themselves through learning classes, social norms, and internet. The present educational system does not focus mainly on the literacy and analysis thinking, but they want to have social skills for good interpersonal relationship such as volunteer mind, rule respect, irresponsibleness, and others respect and etc. These result in the adaptation and acceptation of people to the social norms. And finally the citizen will be stronger and develop their country afterward.

Keywords : Educational system, Good citizen, Good citizen development

บทนำ

มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้กลุ่มสังคมและไม่สามารถดำรงตนได้อย่างโดดเดี่ยว หากแต่ต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค แต่เนื่องด้วยความเจริญเติบโตทางสังคมและอารยธรรม ความต้องการของมนุษย์จึงเปลี่ยนแปลงและเพิ่มขึ้น กล่าวคือ เกิดความต้องการด้านการศึกษา สันทนาการ และสุขภาพ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องแสวงหาความรู้และความเข้าใจในตนเอง จึงเป็นผลให้การศึกษาเกิดขึ้นตั้งแต่มนุษย์รู้จักที่จะแสวงหาความรู้จากสิ่งรอบตัว เพื่อพยายามหาความเข้าใจ ความหมายของสิ่งนั้น และตอบสนองความใคร่รู้ รวมถึงนำความรู้ความเข้าใจนั้นมาปรับปรุงแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของตน หรือหาคณะให้อยู่รอด ด้วยเหตุนี้ การศึกษาจึงมีความจำเป็นอย่างหนึ่งสำหรับชีวิตของมนุษย์ที่จะรักษาเผ่าพันธุ์ ตลอดจนถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมต่างๆ ได้ การศึกษาเป็นเสมือนหนึ่งองค์ประกอบที่ทำให้สังคมมีความเข้มแข็งและมีคุณภาพ แต่การศึกษาที่เกิดขึ้นนั้น มิอาจจะหยุดนิ่งตายตัวได้ หากแต่ต้องมีการพัฒนาและเคลื่อนไหวอยู่เสมอ เพื่อให้สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าที่ปรากฏในสังคม จึงเป็นผลให้การศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นอกจากนี้การศึกษานับเป็นอีกกระบวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการผลิตสร้างพลเมืองเข้าสู่สังคม ซึ่งสังคมจะเข้มแข็งและมีคุณภาพเพียงใดนั้น สามารถวิเคราะห์ได้จากกระบวนการศึกษาของสังคมนั้นๆ

การศึกษา

“การศึกษา” (Education) คืออะไร เป็นคำถามที่นักทฤษฎี นักวิชาการได้ค้นคว้าหาคำตอบไว้มากมาย ซึ่งแต่ละท่านได้ให้ความหมายที่แตกต่างกันไป ดังนี้

চারঙ্গ บัวศรี^๓ กล่าวถึงความหมายของการศึกษาในแง่ความเจริญงอกงามของชีวิตก็พิจารณาว่า “การศึกษาเป็นกรรมวิธีที่ช่วยประกันว่า ความเจริญงอกงามในระยะต่าง ๆ อันพึงมีพึงได้ของบุคคลนั้น จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน เป็นการส่งเสริมความสะดวกสบายแก่ชีวิต”

ทวีศักดิ์ จินดานุรักษ์ และคณะ^๔ กล่าวว่า การศึกษาเป็นการบวนการถ่ายทอดสร้างสรรค์ ส่งเสริมวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของปัจเจกชนและสังคมในยุคต้น ๆ สังคมก็เล็กวิหยาการก็น้อย วิถีชีวิตก็เรียบง่าย อาศัยอยู่ตามธรรมชาติ การศึกษาจึงเป็นกระบวนการ

^๓ চারঙ্গ บัวศรี, **หลักการการศึกษา**, (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๕.

^๔ ทวีศักดิ์ จินดานุรักษ์ และคณะ, **ประมวลสาระชุดวิชาบริบททางการศึกษาหน่วยที่ ๕-๙**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๐), หน้า ๗.

๓๓๐ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒)

ถ่ายทอดประสบการณ์จากพ่อแม่สู่ลูก จากผู้ใหญ่สู่เด็ก และค่อยๆพัฒนามาเรื่อยๆ ตามขนาดและความเจริญของสังคม

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต^๕

ดังนั้นความหมายของการศึกษาอาจพอสรุปได้ว่า การศึกษา คือการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของชีวิต โดยได้มาจากการสั่งสมของตนเองและได้รับการถ่ายทอดจากสถาบันในสังคม ผ่านการเรียนรู้ทั้งเป็นระบบและไม่เป็นระบบ มีจุดมุ่งหมายเพื่อความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์

ระบบการศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการให้และรับประสบการณ์ความรู้ การปรับเปลี่ยนทัศนคติ การสร้างจิตสำนึก การเพิ่มพูนทักษะ การอบรมปลูกฝังค่านิยม รวมถึงการศึกษาเป็นการถ่ายทอดศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมของสังคม โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้บุคคลมีความเจริญงอกงามทางปัญญา มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสม สามารถดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สังคมในปัจจุบันมีการขยายตัวจากสังคมเล็ก ๆ เปลี่ยนแปลงเป็นสังคมใหญ่ระดับประเทศ เพื่อให้ผู้ที่ได้รับการศึกษาอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ การให้การศึกษาจึงมีรูปแบบที่เปลี่ยนไปจากเดิม มีระบบ มีการจัดการ มีเป้าหมาย มีรูปแบบกระบวนการที่ชัดเจน และเป็นการศึกษาอย่างเป็นระบบ

ระบบการศึกษา คือโครงสร้างการศึกษาที่มีองค์ประกอบหลายด้าน เช่น ระดับขั้น ขั้นตอนของการศึกษา ประเภทของการศึกษา และกระบวนการเรียนการสอน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ หมวด ๓ ว่าด้วยระบบการศึกษา มาตราที่ ๑๕ กล่าวว่า การจัดการศึกษามี ๓ รูปแบบ คือ ๑) การศึกษาในระบบ (Formal Education) เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษาหลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผล รวมทั้งเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน ๒) การศึกษานอกระบบ (Non – formal Education) เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการ

^๕ ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๕๕๓, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : www.ratchakitcha.soc.go.th [๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐].

กำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล รวมทั้งเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาของหลักสูตรต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม เช่น หลักสูตรวิชา ระยะสั้นกลุ่มสนใจวิชาชีพ เป็นต้น ๓) การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยสามารถศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่นๆ เช่น ห้องสมุดประชาชน เป็นต้น^๖

P.H. Coombs และ A. Manzoor^๗ จำแนกระบบการศึกษาออกเป็น ๓ ประเภท ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ประกอบด้วยการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Education) การศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) และการศึกษานอกโรงเรียน (Nonformal Education) โดยอธิบายดังนี้

๑. การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ เป็นกระบวนการที่ทุกคนได้รับความรู้ ทักษะคิด ค่านิยม ทักษะจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและจากแหล่งการศึกษาในสภาพแวดล้อมชั่วชีวิตของเขา โดยส่วนใหญ่แล้วกระบวนการนี้ได้จัดขึ้นให้มีความสัมพันธ์กันอย่างมีระบบหรือระเบียบที่ตายตัว แต่อยู่ที่ต่างคนต่างรับรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ

๒. การศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นระบบการศึกษาที่มีโครงสร้างและขั้นตอนในการทำงานมาจากเบื้องล่างขึ้นสูงขึ้นไปตามลำดับ โดยเริ่มตั้งแต่อนุบาลไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัย การศึกษาระบบนี้จะมีตัวแปรสำคัญคือ นโยบาย หลักสูตร บุคลากร สถานที่

๓. การศึกษานอกโรงเรียน เป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียนและนอกระบบการศึกษาชนิดใดๆ ระบบการศึกษานอกโรงเรียนจึงเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และเกิดทักษะอื่นๆ นอกระบบชั้นเรียนของโรงเรียนภาคปกติ

ระบบการศึกษาที่กล่าวในข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่า เกิดการนิยามและมีลักษณะที่หลากหลาย แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาไม่เป็นทางการ หรือการศึกษานอกโรงเรียน หากแต่มีสิ่งหนึ่งที่สอดคล้องและเป็นประเด็นหลัก หรือจุดมุ่งหมายของระบบการศึกษา คือ การถ่ายทอดความรู้จากระบบสู่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล เพื่อนำความรู้ความเข้าใจที่ได้รับจากการศึกษานั้น ใช้ในการแก้ไขปัญหา พัฒนา และสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของตนและสังคมต่อไปในอนาคต

^๖ อ่างแล้ว, อ่าง บัวศรี, **หลักการศึกษาศาสตร์**, (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๓

^๗ อึ้งศักดิ์ อุปไทยอริชัย, **พื้นฐานการจัดการการศึกษา**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒.

การพัฒนาพลเมืองดี

ความเป็นพลเมือง (citizenship) ถูกสร้างขึ้นโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และขัดเกลาทางสังคม ซึ่งบุคคลสามารถได้รับการพัฒนาจากสถาบันต่างๆ ทางสังคม อาทิ ครอบครัว โรงเรียน หรือชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้การศึกษานับเป็นส่วนสำคัญต่อการสร้างและพัฒนาพลเมืองดี แต่การศึกษาดังกล่าวมิได้หมายถึงการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเท่านั้น หากหมายรวมไปถึงการศึกษาในพื้นที่สังคมอื่นที่ไม่ได้อยู่ในระเบียบพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สอดคล้องกับ สุรวุฒิ ปัดไธสง (๒๕๔๒) กล่าวถึงการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี ไม่ใช่การศึกษาที่แยกออกจากพื้นที่สังคม แต่เป็นการศึกษาหรือเรียนรู้ตลอดชีพที่ดำรงอยู่ในสังคม^๘

ความเป็นพลเมือง (citizenship) หมายถึง ฐานะของการเป็นพลเมือง (citizen) ที่เป็นสมาชิกของชุมชนทางการเมืองหรือรัฐ มีสิทธิ เสรีภาพ และความรับผิดชอบที่ถูกกำหนดโดยกฎหมายในฐานะที่เป็นพลเมือง มีการแสดงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับกิจสาธารณะภายใต้กฎหมาย กฎเกณฑ์ทางสังคม และศีลธรรม^๙ Arendt กล่าวถึงความเป็นพลเมือง คือ วิธีทางที่ประชาชนสัมพันธ์กับอำนาจ กฎหมาย รัฐบาล และรวมทั้งการร่วมมือซึ่งกันและกันในหมู่พลเมืองด้วยกันเองในชีวิตประจำวัน^{๑๐} และประเวศ วัชสี^{๑๑} ได้นิยามความเป็นพลเมืองว่าเป็นคำที่บ่งบอกถึงคุณภาพในทางที่ “มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน มีอิสระ มีความรู้ มีเหตุผลมีส่วนร่วมในกิจการของส่วนรวม หรือกระบวนการทางนโยบาย”

การนิยามความเป็นพลเมือง นอกจากชี้ให้เห็นถึงการมีสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองแล้ว ก็ยังให้ความสำคัญและตระหนักถึงการสร้างความเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วม ดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ บัญญัติแนวนโยบายเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในมาตรา ๘๗ ว่า “รัฐต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ

^๘ อนุชาติ พวงสำลี และกฤติยา อาชวนิจกุล (บ.ก), **ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง**, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๒). หน้า ๑๒๕.

^๙ ทรงสิริ วชิรานนท์, **คุณลักษณะพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://teachingresources.psu.ac.th/document/๒๕๕๒/anuntasesree/๐๒E-Learning.pdf>, [๒๓ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๑๐} ศศิประภา จันทะวงศ์, **โครงสร้างทางสังคม บทบาทและนโยบายสาธารณะกับความเป็นพลเมือง**, ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, (วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน)), หน้า ๓๕.

^{๑๑} ประเวศ วัชสี, **สิทธิชุมชน: รากฐานการเมืองภาคพลเมือง**, (กรุงเทพฯ: โครงการ, ๒๕๔๙). หน้า ๕๗.

กำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณสุข การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง...”^{๑๒} ซึ่งเปิดโอกาสให้พลเมืองมีสิทธิในการรวมกลุ่มเพื่อขับเคลื่อนการนโยบายของชุมชนและสังคม

การนิยามความเป็นพลเมืองได้สร้างความเป็นอุดมคติของพลเมืองให้เกิดขึ้นในพื้นที่สังคมต่างๆ ดังกรณีของประเทศอเมริกาและฝรั่งเศสได้สร้างอุดมคติความเป็นพลเมืองของประชาชนภายใต้รัฐธรรมนูญ สำหรับประเทศอเมริกา อุดมคติความเป็นพลเมืองได้ประกาศไว้ใน Declaration of Independence (๑๗๗๖) ว่า “มีชีวิตที่มีเสรีภาพและมีสิทธิในการตามหาความสุขของตนเอง” ส่วนประเทศฝรั่งเศส ได้ประกาศไว้ใน Declaration of the Rights of Man and the citizen (๑๗๘๙) ว่า “อุดมคติของการเป็นพลเมืองมีความเกี่ยวข้องกับเสรีภาพ หลักทรัพย์ ความปลอดภัย และมีหน้าที่ในการต่อต้านการกดขี่”^{๑๓} ซึ่งเป็นผลให้รูปแบบการสร้างและพัฒนาพลเมืองของทั้งสองประเทศมีความแตกต่างกันตามอุดมคติที่ระบุในรัฐธรรมนูญ และ เลิศชาย ศิริชัย^{๑๔} กล่าวว่าแนวคิดความเป็นพลเมืองของประเทศอเมริกาและฝรั่งเศสเป็นสัญลักษณ์ของความอิสระเสรีที่หลุดพ้นจากระบบศักดินา

สรุปการนิยามความหมายของความเป็นพลเมือง ได้ว่าเป็นความเกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่ได้รับจากรัฐ ในขณะที่เดียวกันบุคคลต้องปฏิบัติตนให้เกื้อกูล และสนับสนุนการดำรงอยู่ของรัฐ อาทิ การมีจิตสำนึกสาธารณะ การมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่า การสร้างความเป็นพลเมืองเป็นเสมือนปฏิสัมพันธ์ที่บุคคลกระทำโต้ตอบกับรัฐ เพื่ออำนวยความสะดวก การพัฒนา และเจริญก้าวหน้าให้กับรัฐ

^{๑๒} สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปีพุทธศักราช ๒๕๕๐, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://library๒.parliament.go.th/giventake/con๒๕๕๐-๒.html> (๒๒ กันยายน ๒๕๖๐).

^{๑๓} ถวิลวดี บุรีกุล, การใช้ Social Media กับการเรียนการสอนอุดมศึกษายุคใหม่ ผูกใจผู้เรียนตรงใจผู้สอน, แบบสรุปข้อมูลจากการอบรมหรือสัมมนาทางวิชาการ, (กรุงเทพฯ. : สถาบันพระปกเกล้า , ๒๕๕๕), หน้า ๖.

^{๑๔} เลิศชาย ศิริชัย, การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในระบบโรงเรียน, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒), หน้า ๘๒.

คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี

การพัฒนาพลเมืองดีเพื่อไปสู่คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี นับเป็นกลไกที่สำคัญและมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาประเทศ เนื่องจากหากบุคคลมีลักษณะความเป็นพลเมืองดี ก็ย่อมนำไปสู่การนิยามตัวตนภายใต้พื้นที่ต่างๆ อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งลักษณะของความเป็นพลเมืองดี สุรวุฒิ ปัดไธสง^{๑๕} กล่าวถึงคุณลักษณะแห่งความเป็นพลเมืองดีในประชาสังคมประกอบด้วย

๑. ความรู้ (knowledge) คือการรับรู้เกี่ยวกับอุดมการณ์ ค่านิยม ความเชื่อ พฤติกรรม เหตุการณ์ และสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและภูมิอากาศเป็นความรู้ขั้นพื้นฐานสำหรับการสร้างบุคคลให้มีวิถีชีวิตความเป็นพลเมืองดีในประชาสังคม (civil life)

๒. ค่านิยมและคุณธรรม ค่านิยม (value) เป็นการให้คุณค่าเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี (civil value) อันได้แก่ คุณค่าของความมีเสรีภาพ การเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น นับถือในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ยึดมั่นในอุดมการณ์ของชาติ และเห็นประโยชน์ของส่วนรวม คุณธรรม (virtue) เป็นคุณธรรมของพลเมืองดี (civic virtue) อันเป็นความดีงามซึ่งถือเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของความเป็นพลเมืองดี อันได้แก่ การมีวินัยในตนเอง ความกล้าหาญทางจริยธรรม มีจิตสาธารณะ มีความอดทน

๓. การมีส่วนร่วมของพลเมือง (civic participation) เป็นพฤติกรรมของพลเมืองที่แสดงออกเพื่อมีอิทธิพลต่อการเมืองและสังคม เช่น การกำหนดนโยบาย การปฏิบัติงานของราชการอันมีผลกระทบต่อส่วนรวม หรือเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะและมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เลิศชาย ศิริชัย^{๑๖} ได้จำแนกคุณลักษณะของพลเมืองดีเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. คุณลักษณะที่เป็นความรู้ความเข้าใจ คือมีความรู้ความเข้าใจในกรอบของรัฐธรรมนูญ ความหมายของมโนทัศน์ที่สัมพันธ์ต่อความเป็นพลเมืองดี เช่น ความรักชาติ หน้าที่อำนาจหน้าที่ของสถาบันในระดับต่างๆ และกระบวนการทางการเมือง

๒. คุณลักษณะที่เป็นทัศนคติ คือมีความคิดและความตระหนักเกี่ยวกับการเคารพผู้อื่น การให้อภัย ความซื่อสัตย์ ความเชื่อในความเท่าเทียมกัน การเคารพกฎหมาย การสนับสนุนวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

^{๑๕} สุรวุฒิ ปัดไธสง, การเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมืองดี: รากแก้วของกระบวนการสร้างประชาสังคม, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒), หน้า ๔๓.

^{๑๖} อ่างแล้ว, เลิศชาย ศิริชัย, การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดีในระบบโรงเรียน, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒), หน้า ๘๔.

๓. คุณลักษณะที่เป็นพฤติกรรม คือมีเจตจำนงที่จะเชื่อฟังกฎหมาย เสียภาษี มีส่วนร่วมในพิธีกรรมเกี่ยวกับความรักชาติ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของกลุ่มโดยการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน การนำและการออกเสียงภายในกลุ่ม

พอจะสรุปถึงลักษณะของความเป็นพลเมือง ได้ว่าลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ดีได้อิงกับนโยบายของรัฐที่คาดหวังให้พลเมืองมีความรู้ต่อการทำงานและความถนัดของตน มีความรู้และความเข้าใจในสิทธิเสรีภาพของตน และการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย มีคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิตร่วมกับกลุ่มคนอื่นและเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งนี้หากประชาชนทุกคนต่างยึดมั่นในแนวทางการเป็นพลเมืองดีในท้ายที่สุดผลดีก็ย่อมจะตกอยู่กับสังคมและประเทศชาติ

พื้นที่ : กระบวนการทางสังคมกับการพัฒนาพลเมืองดี

พื้นที่ ในฐานะของแหล่งผลิตกระบวนการทางสังคมและสัมพันธ์โดยตรงต่อการสร้างการเรียนรู้ และกล่อมเกลาคือความเป็นพลเมืองดี เป็นกระบวนการที่ปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม และคุณธรรมที่มีอยู่ในสังคมให้แก่บุคคล เพื่อเป็นพื้นฐานของการสร้างความคิด ความเชื่อ และการแสดงออกพฤติกรรม โดยจะถูกถ่ายทอดผ่านสถาบันต่างๆ ทางสังคมที่บุคคลได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก นอกจากนี้กระบวนการมีจุดมุ่งหมายในการทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตในสังคม โดยรู้จักบทบาทหน้าที่ และกระทำการที่เหมาะสมในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม^{๑๗} จะเห็นได้ว่ากระบวนการทางสังคมจะขับเคลื่อนในลักษณะการถ่ายทอดให้แก่บุคคล และบุคคลจะรับการถ่ายทอดดังกล่าว และนำไปใช้ภายใต้สังคมต่างๆ ที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ สุรวุฒิ ปัดไธสง^{๑๘} กล่าวว่ากระบวนการทางสังคมเป็นสภาวะที่มีการเคลื่อนไหว ทั้งภายในและระหว่างองค์กรทางสังคม (social agent) และบุคคล ก่อให้เกิดการถ่ายทอด (socialization) ทางวัฒนธรรม เพื่อให้บุคคลเกิดการเรียนรู้และรับเอาวัฒนธรรมทั้งหมดไปเป็นฐานแห่งการมีความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรม ในกระบวนการนี้หน่วยต่างๆ ในสังคมที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการผลิตซ้ำ (reproduction) เพื่อสร้างและเน้นย้ำความชอบธรรมและความดีงามของความเป็นพลเมืองในประชาสังคม และใน

^{๑๗} สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๙๒.

^{๑๘} อ่างแล้ว, สุรวุฒิ ปัดไธสง, การเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมือง: รากแก้วของกระบวนการสร้างประชาสังคม, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๒), หน้า ๔๗.

๓๓๖ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒)

การศึกษาของ วิศรุต ตันติพงศ์อนันต์^{๑๙} กล่าวว่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่ไม่สามารถเกิดขึ้นมาตัวเอง แต่ต้องประกอบไปด้วยกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่ทำหน้าที่ทั้งทางตรงและทางอ้อมในการขัดเกลา โดยแบ่งเป็น ๖ กลุ่ม

๑. ครอบครัว (Family) เป็นกลุ่มสังคมแรกที่ทำหน้าที่ขัดเกลาอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ โดยมีรูปแบบการสื่อสารอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อถ่ายทอดความเชื่อ ทศนคติ แนวการดำเนินชีวิต

๒. สถาบันการศึกษา (Education institution) เป็นกลุ่มทางสังคมที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ในด้านต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคม ทั้งในการประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสม

๓. กลุ่มเพื่อน (Peer group) กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อทศนคติ มีค่านิยมใกล้เคียงกัน เช่น การแต่งกาย การแสดงออก ทั้งนี้ การขัดเกลาจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับลักษณะกลุ่มเพื่อนที่คบหา

๔. กลุ่มอาชีพ (Occupation group) กลุ่มบุคคลในสาขาอาชีพเดียวกัน มักมีลักษณะเฉพาะของแต่ละสาขาอาชีพ มีคุณค่า หรือระเบียบกฎเกณฑ์ไปตามอาชีพของตน บุคคลแต่ละอาชีพจึงมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน

๕. สื่อมวลชน (Mass media) สื่อสารมวลชน ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ นับว่ามีบทบาทในการเผยแพร่คุณค่า และค่านิยมให้เกิดขึ้นในรูปของการเลียนแบบพฤติกรรม

๖. องค์กรศาสนา (Religious organization) เป็นตัวแทนที่ขัดเกลา หรือแนะแนวทางให้คนได้ยึดเหนี่ยวจิตใจ และมีส่วนในการสร้างเจตคติที่ดีงาม มีพฤติกรรมที่ประกอบด้วยคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต

สรุปได้ว่า บุคคลเกิดการเรียนรู้ ทศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม โดยผ่านสถาบันการขัดเกลาจากการเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ แต่ทั้งนี้ปัจจัยตัวบุคคลก็นับเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การขัดเกลาเกิดขึ้นในลักษณะที่สวนทาง กล่าวคือไม่ถูกขัดเกลาในลักษณะที่คล้อยตาม แต่เป็นการเลือกนิยามการรับความรู้ หรือแสดงออกพฤติกรรมตามการให้คุณค่าต่อสิ่งต่างๆ ของบุคคล เช่น บุคคลรับรู้ข่าวสารการเมืองในแง่มุมที่ไม่ดีต่อรัฐบาล บุคคลก็ไม่จำเป็นต้องมีทศนคติที่ต่อต้านต่อรัฐบาลเสมอไป

^{๑๙} วิศรุต ตันติพงศ์อนันต์, อิทธิพลของอินเทอร์เน็ตต่อการเข้ามามีบทบาทและสร้างผลกระทบในสังคมปัจจุบัน, (กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๗๕.

ในการศึกษา “ความสัมพันธ์ระบบการศึกษากับการพัฒนาพลเมืองดี” ผู้ศึกษาให้ความสำคัญกับพื้นที่ ในฐานะของแหล่งผลิตกระบวนการทางสังคมและสัมพันธ์โดยตรงต่อการสร้างการเรียนรู้ และกล่อมเกลาคือความเป็นพลเมืองดีของบุคคล โดยมุ่งเน้นศึกษาลักษณะและความสำคัญของพื้นที่เสมือนแหล่งผลิตกระบวนการสร้างความเป็นพลเมืองดีของบุคคล โดยแบ่งพื้นที่เป็น ๒ ประเภท คือ พื้นที่ชัดเจน (definite spaces) และพื้นที่ไม่ชัดเจน (indefinite spaces)

พื้นที่ชัดเจน (definite spaces) คือพื้นที่ที่มีอาณาบริเวณทางกายภาพที่ชัดเจน มีขอบเขตของพื้นที่ มีระบบแบบแผนโครงสร้างที่ชัดเจน การเรียนรู้เกิดจากการถ่ายทอดที่มีแบบแผนเป็นตัวควบคุม มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ การเรียนรู้เกิดจากการศึกษาจากบทเรียน เป็นการเรียนรู้ระยะยาวที่ปูพื้นฐานการดำเนินชีวิตในอนาคตของผู้เรียนแต่ละคนไว้เป็นการล่วงหน้า โดยมีหลักประกันคือใบรับรองคุณภาพหรือปริญญาบัตร ประกาศนียบัตร โดยการศึกษาพื้นที่ที่ชัดเจนสามารถจำแนกได้ ๒ ลักษณะคือ

๑) พื้นที่การเรียนรู้ในระบบ คือการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน และที่สำคัญการดำเนินกิจกรรมทางการศึกษานั้นจะเกิดขึ้นทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน อาทิ ที่บ้าน หรือการเรียนรู้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยยึดถือเอาห้องเรียนเป็นฐานกลางของการจัดการศึกษา การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาคน และการที่จะพัฒนาคนให้มีคุณภาพตรงตามความต้องการนั้นต้องอาศัยผลรวมของกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กัน คือ กระบวนการบริหารจัดการ กระบวนการจัดการเรียนรู้ รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การศึกษาในระบบระบบ แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา

๑.๑ การศึกษาขั้นพื้นฐาน

การศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่า ๑๒ ปีก่อนระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยจัดแบ่งไปตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง มี ๓ ระดับ คือ การศึกษาระดับปฐมวัย การศึกษาระดับประถมศึกษา และการศึกษาระดับมัธยมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลในวัยเรียนอยู่ในระบบการเรียนในโรงเรียน และในช่วงปลายของการศึกษาระดับนี้เยาวชนสามารถเลือกที่จะศึกษาสายอาชีพแทนสายสามัญ

๑.๒ การศึกษาระดับอุดมศึกษา

การศึกษาระดับอุดมศึกษา คือระดับที่ต่อเนื่องจากการสำเร็จระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้เรียนที่มุ่งศึกษาต่อก็อาจเข้าศึกษาในสถาบันศึกษาอุดมศึกษา ในขั้นต่ำกว่าปริญญาตรี

ชั้นปริญญาตรี ชั้นปริญญาโท และชั้นปริญญาเอกหรือศึกษาเฉพาะด้าน การศึกษาระดับนี้มุ่งพัฒนาความเจริญทางสติปัญญาและความก้าวหน้าทางวิชาการ

๒) พื้นที่การเรียนรู้ในระบบ คือ ระบบการศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษานอกโรงเรียน โดยลักษณะเป้าหมายและเวลาการศึกษาประเภทนี้มุ่งที่จะดำเนินการเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของปัจเจกชนและของชุมชนในช่วงเวลาอันสั้น เน้นที่จะให้โอกาส ความรู้ และทักษะเฉพาะอย่างในเชิงการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคมให้ดีขึ้น

ทฤษฎีกับระบบการศึกษาในพื้นที่ชัดเจน

ในการศึกษาความสัมพันธ์ระบบการศึกษากับการพัฒนาพลเมืองดีในพื้นที่ชัดเจน (definite spaces) นั้น ผู้ศึกษาได้นำทฤษฎีระบบ (System Theory) มาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระบบการศึกษากับการทำหน้าที่ที่พัฒนาพลเมืองในสังคม ทฤษฎีระบบมีข้อสมมติฐานว่า สังคมเป็นระบบ มีองค์ประกอบที่เรียกว่าโครงสร้าง (ระบบย่อย) ที่มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีขอบเขตแบ่งกันระหว่างระบบสังคมหนึ่งกับอีกระบบหนึ่ง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างในสังคม ย่อมมีความหมายว่า เมื่อโครงสร้างหรือระบบย่อยหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างอื่นๆ ก็จะกระทบกระเทือนและเปลี่ยนแปลงไปด้วย^{๒๐} ทฤษฎีระบบตามแนวคิดของทาลคอต พาร์สัน (Talcott Parsons) ถือว่าระบบสังคมจะต้องมีหน้าที่ ๔ ประการคือ

๑. การปรับตัวเข้ากับสภาวะแวดล้อม (Adaptation)
๒. การดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมาย (Goal Attainment)
๓. การรักษาไว้ซึ่งลักษณะเดิมทางสังคม (Pattern Maintenance)
๔. การผสมกลมกลืนส่วนต่างๆ ของสังคม (Integration)

ระบบการศึกษาจะทำหน้าที่สำคัญในการสร้างความกลมกลืนภายในสังคมผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization Process) โดยผ่านขั้นตอนต่างๆ ตามวัยของมนุษย์เริ่มตั้งแต่เป็นเด็กซึ่งจะได้รับการดูแลและอบรมจากสถาบันครอบครัว และเมื่อเด็กเจริญวัยขึ้นก็จะได้รับการเรียนรู้จากสังคม จากสิ่งแวดล้อมภายนอกครอบครัว ระยะเวลาที่ถือว่าสำคัญที่สุดของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม คือช่วงวัยเรียน โดยสถาบันการศึกษารับหน้าที่อบรมสั่งสอนวิชาความรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนประสบการณ์ ตามความมุ่งหมายของสังคม ด้วยเหตุนี้โรงเรียนจึงนับเป็นหน่วยย่อยของระบบสังคมที่คอยจัดกระบวนการขัดเกลาทางสังคมให้แก่ผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ แดเนียล บาร์-ทาลและลีโอนาร์ด แซกซ์

^{๒๐} วิชัย ต้นศิริ, **อุดมการณ์ทางการศึกษา : ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ**, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดดา, ๒๕๑๖), หน้า ๒.

(Daniel Bar-Tal and Leonard Saxe)^{๒๑} กล่าวว่า โรงเรียนจะให้ประสบการณ์ที่มีผลในด้านสังคมประกิตแก่เด็กอย่างมาก แม้แต่ในโรงเรียนที่มุ่งจะสอนแต่การอ่าน เขียน คิดเลข โดยไม่สนใจเอาใจใส่กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา และไม่ได้ใส่ใจที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีกับนักเรียน นักเรียนก็จะยังได้รับประสบการณ์ที่จะส่งผลด้านสังคมประกิต คือ

๑. ได้มีประสบการณ์เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาและข้อมูลใหม่ๆ ซึ่งจะส่งผลไปถึงการรับรู้และเจตคติของนักเรียนที่จะมีต่อผู้คนและสิ่งต่างๆ

๒. ได้มีการพบปะและมีประสบการณ์เกี่ยวกับผู้คน คือ เพื่อน ครู ซึ่งจะส่งผลต่อปฏิกริยาและความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับบุคคลดังกล่าว

๓. ได้มีประสบการณ์เกี่ยวกับโครงสร้างและแบบแผนของความสัมพันธ์ทางสังคมในโรงเรียน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัว ประสบการณ์ดังกล่าวจะมีผลต่อเจตคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของนักเรียนเป็นอย่างมากและจะมีผลต่อการปฏิบัติตนต่อไปในอนาคตด้วย

จากทัศนะของ บาร์-ทัล จะเห็นได้ว่า แม้โรงเรียนจะมุ่งพัฒนาทางวิชาการแต่อย่างเดียวนักเรียนก็ยังได้เรียนรู้ เข้าใจ และพัฒนาความคิด ความเชื่อ เจตคติ พฤติกรรม ให้ถูกต้องเหมาะสมกับกฎเกณฑ์และการคาดหวังของสังคมได้

พื้นที่ไม่ชัดเจน (indefinite spaces) คือพื้นที่ไม่มีอาณาบริเวณทางกายภาพที่ชัดเจน ไม่มีขอบเขตของพื้นที่ แต่พื้นที่ดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงกลุ่มบุคคลจากพื้นที่ต่างๆ มาปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน เช่น เครือข่ายสังคมออนไลน์ บทเรียนการศึกษาในระบบบนเครือข่ายออนไลน์ แหล่งการเรียนรู้บนเว็บไซต์ เป็นต้น โดยการปฏิสัมพันธ์อาจมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน คือเพื่อแสวงหาความรู้ เพื่อความผ่อนคลายเพลิดเพลิน หรือเพื่อแลกเปลี่ยนทัศนคติระหว่างบุคคล ทั้งนี้ภายใต้การปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวถูกควบคุมด้วยกฎ กติกา จรรยาบรรณของการใช้สอยข้อมูลบนพื้นที่ออนไลน์ ซึ่งนับว่าเป็นกรอบ หรือกระบวนการของการสร้างความเป็นพลเมืองดีที่ทุกคนต้องร่วมปฏิบัติ ภายใต้กฎระเบียบการใช้งาน โดยการศึกษาพื้นที่ไม่ชัดเจนสามารถจำแนกลักษณะของพื้นที่เป็น ๒ ลักษณะ คือ พื้นที่การเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-learning) และพื้นที่เครือข่ายสังคมออนไลน์ (social network)

๑) พื้นที่การเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-learning) เป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ในลักษณะที่ผูกโยงกับการศึกษาในระบบ ซึ่งผู้สอนอาจนำเนื้อหาความรู้ถ่ายทอดผ่านทางอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น คอมพิวเตอร์เครือข่ายอินเทอร์เน็ต อินทราเน็ต สัญญาณโทรทัศน์ สัญญาณดาวเทียม ควบคู่กับใช้รูปแบบการนำเสนอเนื้อหาสารสนเทศในรูปแบบต่างๆ ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบการเรียนของคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer-Assisted Instruction) การสอนบนเว็บ (Web-Based Instruction) การเรียนออนไลน์ (On-line Learning) หรือการเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม

^{๒๑} สงวนศรี วิรัชชัย, **ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญ, ๒๕๒๗), หน้า ๒.

สิทธิโชค อนันตเสรี^{๒๒} กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนผ่านทางเครือข่ายคอมพิวเตอร์ (E-learning) สามารถสร้างรูปแบบในการสอนได้หลากหลาย และสามารถผสมผสานทรัพยากรการเรียนรู้ (learning resources) เช่น รูปภาพ วิดีโอ และมัลติมีเดียต่างๆ ได้เป็นอย่างดี โดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลาและสถานที่เรียน นอกจากนี้ความรู้ดังกล่าวมีได้จำกัดแค่บุคคลที่กำลังศึกษาอยู่ในระบบเท่านั้น แต่บุคคลทั่วไปสามารถที่จะเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวได้เช่นกัน

โดยสรุปของพื้นที่การเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-learning) มุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย เพื่อนำส่งข้อมูลจากผู้ส่งไปยังผู้รับได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งนี้ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวสามารถนำเทคนิคการสอนหรือการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ มาปรับใช้ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับความถนัดหรือความต้องการของผู้ส่ง และในส่วนของผู้รับการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยกลุ่มผู้รับข้อมูลหลักอาจมุ่งเน้นไปที่กลุ่มนักเรียนนักศึกษาที่อยู่ภายใต้การดูแลรับผิดชอบของผู้สอน แต่ทั้งนี้ข้อมูลความรู้ดังกล่าวก็เปิดกว้างสำหรับทุกกลุ่มบุคคล

๒) พื้นที่เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) คือการรวมกลุ่มเพื่อติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ผ่านการรวมกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่เครือข่ายสังคมออนไลน์ ทั้งนี้การรวมกลุ่มดังกล่าวอาจเป็นทั้งบุคคลที่รู้จักและไม่ได้รู้จักเป็นการส่วนตัว แต่บุคคลต่างมีวัตถุประสงค์เพื่อมาปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน กติกา สายเสนีย์^{๒๓} กล่าวว่า Social Network คือการที่ผู้คนสามารถทำความรู้จัก และเชื่อมโยงกันในทิศทางใดทิศทางหนึ่งผ่านเว็บไซต์สังคมออนไลน์หรือที่เรียกว่า Social Network เช่น facebook twitter เป็นต้น นอกจากนี้เครือข่ายสังคมออนไลน์ถือเป็นแหล่งรวมผลงาน และความคิดสร้างสรรค์ เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้และต่อยอดความรู้ เป็นห้องสมุดขนาดใหญ่ และเป็นแหล่งสร้างเพื่อน สร้างเครือข่าย^{๒๔}

ลักษณะของเครือข่ายสังคมออนไลน์ ในการศึกษาของ จุไรรัตน์ เทวรัตน์ (๒๕๕๗) พบว่าลักษณะเครือข่ายสังคมออนไลน์ สามารถแบ่งเป็นประเภท ได้ ๖ ประเภท

^{๒๒} สิทธิโชค อนันตเสรี, E-Learning: Virtual Classroom, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://teachingresources.psu.ac.th/document/๒๕๕๒/anuntasesree/๐๒E-Learning.pdf> [๒๓ กันยายน ๒๕๕๙].

^{๒๓} กติกา สายเสนีย์, การประยุกต์ใช้ Social Network และ Social Media สำหรับการศึกษา. (กรุงเทพฯ : กองเทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอน, ๒๕๕๗), หน้า ๓๒.

^{๒๔} จุไรรัตน์ ทองคำชื่นวิวัฒน์, โขเชียลเน็ตเวิร์คกับการศึกษาไทย, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://hooahz.wordpress.com/tag/เครือข่ายสังคมออนไลน์/> [๒๕ กันยายน ๒๕๕๙].

(๑) ประเภทเผยแพร่ตัวตน (Identity Network) เป็นเว็บไซต์ที่ใช้นำเสนอตัวตน และเผยแพร่เรื่องราวของตนเองทางอินเทอร์เน็ต สามารถเขียน Blog สร้างกลุ่มเพื่อน และสร้างเครือข่ายขึ้นได้ เช่น Facebook My Space และ Instagram

(๒) ประเภทเผยแพร่ผลงาน (Creative Network) เป็นเว็บไซต์ที่ใช้ในการนำเสนอผลงานของตนเอง ในรูปแบบของวีดิทัศน์ รูปภาพ หรือเสียงเพลงคลิปวิดีโอ โดยจะถูกเผยแพร่ผ่านทาง YouTube, Yahoo VDO, Google VDO, Flickr, Multiply นอกจากนี้ได้หมายรวมไปถึงเว็บไซต์ต่างๆ ที่เผยแพร่ข้อมูลความรู้ ผลงานทางวิชาการด้วยเช่นกัน

(๓) ประเภทความสนใจตรงกัน (Interested Network) เป็นลักษณะของเว็บไซต์ที่มีการรวมตัวกันของสมาชิก ซึ่งมีความสนใจที่ตรงกัน หรือสนใจในเรื่องเดียวกัน เข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ร่วมกัน ดังกรณีของเว็บไซต์พันทิป ที่มีการจัดกลุ่มย่อยตามความสนใจของบุคคล

(๔) ประเภทร่วมกันทำงาน (Collaboration Network) เป็นลักษณะของเว็บไซต์ที่มีการทำงานร่วมกัน หรือมีการใช้ข้อมูลร่วมกันในเรื่องเดียวกัน เช่น วิกิพีเดีย สารานุกรม ที่อนุญาตให้ทุกคนเข้ามาช่วยกันเขียน และแก้ไขบทความต่างๆ ได้ตลอดเวลา

(๕) ประเภท Peer to Peer เป็นการเชื่อมต่อกันระหว่างเครื่องผู้ใช้กับเครื่องลูกข่ายโดยตรง เช่น โปรแกรม Skype ได้นำหลักการนี้มาใช้เป็นโปรแกรมสนทนาผ่านอินเทอร์เน็ต

(๖) ประเภทโลกเสมือน (Gaming/Virtual Reality) คือเกมส์ออนไลน์ เช่น SecondLife เป็นโลกเสมือนจริง สามารถสร้างตัวละคร มีการใช้ชีวิตอยู่ในเกมส์ อยู่ในชุมชนเสมือน (Virtual Community)

โดยสรุปของพื้นที่เครือข่ายสังคมออนไลน์ เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล และกลุ่มบุคคลในลักษณะต่างๆ เช่น การเผยแพร่ข้อมูลหรือผลงาน การประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรม เป็นต้น ทั้งนี้พื้นที่เครือข่ายสังคมออนไลน์ในแต่ละเว็บไซต์อาจมีวัตถุประสงค์หลักของการติดต่อสื่อสารที่แตกต่างกัน แต่ทั้งนี้กลุ่มบุคคลจะเป็นผู้เลือกที่จะเข้าถึงเว็บไซต์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตน

ทฤษฎีกับการศึกษาพื้นที่ไม่ชัดเจน

การศึกษาเรื่องพื้นที่ไม่ชัดเจน (indefinite spaces) ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดเรื่องพื้นที่ชนิดพิเศษ ของ Michel Foucault มาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์พื้นที่ไม่ชัดเจน เพื่อสะท้อนให้

เห็นถึงความซับซ้อนภายใต้พื้นที่ดังกล่าว โดย ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร^{๒๕} ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องพื้นที่ชนิดพิเศษ เป็นพื้นที่จะทำหน้าที่เชื่อมโยงพื้นที่อื่นๆ เข้าด้วยกัน ขณะเดียวกันก็ขัดแย้งกับบรรดาพื้นที่เหล่านี้ไปพร้อมๆ กันด้วย โดยพื้นที่ชนิดพิเศษ มี ๒ ชนิดคือ ๑) พื้นที่ในอุดมคติ (the utopias) เป็นพื้นที่ในจินตนาการที่เชื่อมโยง หรือไม่ก็ขัดแย้งกับพื้นที่จริงในสังคม แต่เป็นพื้นที่ที่ไม่มีที่ตั้งจริงในสังคม (the unreal spaces) ๒) พื้นที่แบบพิเศษ (heterotopias) เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยง สะท้อน หรืออยู่ระหว่างพื้นที่ในอุดมคติกับพื้นที่จริง (real spaces) จึงมีทั้งมิติของพื้นที่จริงและมิติในอุดมคติอยู่ด้วยกัน เป็นพื้นที่อีกชนิด/ อีกแบบ (other spaces) ที่แตกต่างจากทั้งพื้นที่ในอุดมคติกับพื้นที่จริง ความสำคัญของพื้นที่แบบพิเศษนี้อยู่ที่ว่าเป็นพื้นที่ที่มนุษย์ในสังคมใช้ชีวิตอยู่เป็นส่วนใหญ่ คือเป็นทั้งพื้นที่จริง และพื้นที่ที่สังคมสร้างขึ้นมาอยู่ด้วยกัน

ตัวอย่างพื้นที่ชนิดพิเศษ ของ Foucault คือภาพของเราในกระจกเงา กระจกเงาโดยตัวของมันเองคือพื้นที่ในอุดมคติ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ไม่มีสถานที่ของตัวเองในสังคม แต่ทำหน้าที่สะท้อนสิ่งที่ปรากฏอยู่ตรงหน้าออกมา กระจกเงาจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ชนิดพิเศษ เป็นพื้นที่ที่แตกต่างไปจากพื้นที่ประเภทอื่นๆ ในสังคม เพราะในกระจกเงา เราเห็นภาพของตัวเอง แต่ภาพตัวเราในกระจกไม่ใช่ของจริง แต่เป็นภาพสะท้อนของจริง ดังนั้นภาพในกระจกจึงเป็นทั้งของจริงและไม่จริงไปพร้อมๆ กัน ซึ่งกระจกทำหน้าที่เชื่อมโยงพื้นที่ทุกชนิดที่อยู่รอบๆ ตัวให้เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และในชีวิตจริงมีพื้นที่ชนิดพิเศษอยู่มากมาย เช่น สุสาน โบสถ์ โรงละคร โรงภาพยนตร์ สวน พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

ทฤษฎีพื้นที่ชนิดพิเศษของ Michel Foucault จะเห็นได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความซับซ้อนระหว่างพื้นที่จริงกับพื้นที่จินตนาการ และสามารถเชื่อมโยงพื้นที่ต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่มีเงื่อนไขของระบบเวลา และเป็นพื้นที่ที่เปิดและปิดไปพร้อมๆ กัน ซึ่งในการศึกษาถึงพื้นที่ที่ไม่ชัดเจนบนเครือข่ายออนไลน์ เมื่อนำทฤษฎีพื้นที่ชนิดพิเศษมาเป็นฐานในการวิเคราะห์นั้น จะช่วยขยายมิติการมองของพื้นที่ให้มีความหลากหลาย และซับซ้อนมากขึ้น กล่าวคือพื้นที่เครือข่ายออนไลน์ เป็นพื้นที่ที่ไม่มีอยู่จริง แต่เป็นพื้นที่ที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆ ที่มีอยู่จริงให้มาปฏิสัมพันธ์ร่วมกันได้ นอกจากนี้ข้อมูลความรู้บนพื้นที่ออนไลน์ไม่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของเวลา แม้เวลาจะผ่านไปหลายสิบปี แต่คนในปัจจุบันก็สามารถจะเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวในอดีตได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพื้นที่ชนิดพิเศษสามารถเปิดมิติการมองพื้นที่เครือข่ายออนไลน์ให้มีความเคลื่อนไหวมากยิ่งขึ้น

^{๒๕} ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๙.

ความสัมพันธ์ระบบการศึกษากับการพัฒนาผลเมืองดี

ความสัมพันธ์ระบบการศึกษากับการพัฒนาผลเมืองดี สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาที่มีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการประกอบสร้างความเป็นผลเมืองดี โดยในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้นำเสนอมุมมองการพัฒนา เสริมสร้างผลเมืองดีผ่านการวิพากษ์ ๒ ประเด็น คือ การเสริมสร้างความเป็นผลเมืองดีในพื้นที่ชัดเจน และการเสริมสร้างความเป็นผลเมืองดีในพื้นที่ไม่ชัดเจน

๑. การเสริมสร้างความเป็นผลเมืองดีในพื้นที่ชัดเจน

ระบบการศึกษามีส่วนสำคัญในเตรียมผลเมืองดีในวัยเด็กและเยาวชนเพื่อเข้าสู่สังคม การได้รับการศึกษาที่ดีจะทำให้ผู้ได้รับการศึกษาพัฒนาทักษะทางวิชาการและวิชาชีพ มีความสามารถในการดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข ผลเมืองดีที่จะต้องมีการเปรียบเทียบและจิตสำนึก ซึ่งจะได้รับการปลูกฝังในขณะที่อยู่ในสถาบันการศึกษาและสถาบันครอบครัว การศึกษาจึงมีภาระหน้าที่สำคัญในการสร้างผลเมืองดีที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น แต่จากการศึกษาของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ผ่านมามีพบว่า ปัญหาการศึกษาในระบบของไทยในปัจจุบันคือ

๑) คนไม่รู้จักวิเคราะห์ปัญหาทรัพยากรท้องถิ่น การจัดการ โดยได้รับการปลูกฝังให้พึ่งพาปัจจัยภายนอก ทำให้คนพึ่งตนเองไม่ได้

๒) การศึกษาในระบบไม่สามารถรับมือกับกระแสบริโภคนิยมในปัจจุบันได้ เป็นต้นว่า ปัญหายาเสพติด การมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน การก่อความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ในสังคม การพนัน และความพึงพอใจที่ต่ำ

๓) การศึกษาทำลายความเชื่อมั่นในภูมิปัญญา วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีงามที่เคยมีมา รู้สึกว่าตนเองล้าหลัง ถ้าไม่จบการศึกษา คนจะคิดว่าตนเองไม่มีคุณค่า ไม่สามารถทำงานได้

สาเหตุหนึ่งอาจเนื่องมาจากการจัดการศึกษาในประเทศได้รับการพัฒนาอย่างไม่เท่าเทียม (Uneven development) และเชื่อมโยงกับระบบการจัดการศึกษาที่ไม่ทั่วถึงด้วย คือ การกระจายอำนาจไปยังท้องถิ่นยังน้อยเกินไปและไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ความเป็นเมืองศูนย์กลางเทียบเท่ากับความเป็นชุมชนท้องถิ่น และความเป็นมหานครกับจังหวัดมีความแตกต่างกันมากเกินไป นโยบายของรัฐไม่ให้ความสำคัญกับการสร้างความเสมอภาคของประชาชนที่จะจัดสรรทรัพยากรให้ทั่วถึง โดยเฉพาะเรื่องการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพเหมือนกัน การศึกษาในระบบปัจจุบันจึงเป็นลักษณะของการศึกษาที่มุ่งเพื่อการ

แข่งขัน การสอบเข้าเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น การได้รับวุฒิปัตร์ ในปริญญาเพื่อการหางานทำมากกว่าจะเป็นระบบเพื่อการพัฒนาพลเมือง

ดร.เลิศพร อุดมพงษ์^{๒๖} ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic/Citizenship Education) ในการส่งเสริมบทบาทของภาคพลเมืองในการเมืองระบบตัวแทน : แนวทางที่ยั่งยืนผ่านประสบการณ์จากต่างประเทศ เพื่อหาแนวทางในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อการพัฒนาพลเมืองซึ่งสรุปได้ว่า ข้อเสนอสำหรับประเทศไทย โดยใช้การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ๑. รัฐบาลต้องผลักดันเรื่องพลเมืองศึกษาให้เป็นกฎหมายและเป็นวาระแห่งชาติ ๒. ปฏิรูปหลักสูตรสังคมศึกษาทั้งระบบ นอกจากกระแสแนวคิดที่จะยกระดับวิชาหน้าที่พลเมืองจากการเป็นเพียงสาระหนึ่งของวิชาสังคมศึกษาแล้ว โรงเรียนควรจะเป็นสถานที่จำลองในการสร้างความเป็นประชาธิปไตยผ่านกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจ โดยที่เน้นการใช้กิจกรรมต่างๆ เป็นเครื่องมือ ๓. ฟื้นฟูกลไกสภานักเรียน (student council) เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง เร่งการสร้างพื้นที่ประชาธิปไตยในโรงเรียนผ่านกิจกรรม “สภานักเรียน” อย่างจริงจังทุกโรงเรียน เพื่อสร้างความตระหนักรู้ไปสู่ความยึดมั่นผูกพันต่อสังคมและประเทศชาติในฐานะพลเมืองผู้มีความสำนึกรับผิดชอบ ซึ่งเป็นผลลัพธ์และเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาพลเมืองที่ยั่งยืน

๒. การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในพื้นที่ไม่ชัดเจน

ความเป็นพลเมืองดีในพื้นที่ไม่ชัดเจน ได้รับอิทธิพลที่สำคัญจากการขัดเกลาภายใต้สถาบันต่างๆ ทางสังคม อาทิ ครอบครัว โรงเรียน หรือชุมชน ซึ่งถือเป็นกระบวนการทางสังคมที่หล่อหลอมความเป็นพลเมืองขั้นพื้นฐานให้แก่บุคคล เพื่อใช้ในการนิยามตัวตนในพื้นที่ทางสังคม ทั้งนี้ภายใต้พื้นที่ไม่ชัดเจนดังกล่าวต่างก็มีกระบวนการที่เป็นกรอบและแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อป้องกันการละเมิดในสิทธิของผู้อื่น หรือการกระทำที่ขัดต่อหลักกฎหมาย ซึ่งนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างพลเมืองดี โดยผู้ศึกษาจะศึกษากระบวนการสร้างพลเมืองดีในพื้นที่ไม่ชัดเจน ๒ ลักษณะ คือ ๑) พื้นที่การเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และ ๒) พื้นที่เครือข่ายสังคมออนไลน์

๑) พื้นที่การเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-learning) เป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่ยึดโยงกับการศึกษาในระบบเป็นหลัก นักเรียนหรือนักศึกษาสามารถเข้ามาเรียนรู้เพิ่มเติม หรือปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจากผู้สอน นอกจากนี้พื้นที่การเรียนรู้ดังกล่าวสามารถช่วยแก้ไขปัญหาทางการศึกษาได้ เช่น กรณีการขาดแคลนบุคคลากรครู ความรู้ความสามารถของครูไม่เท่ากัน หรือ

^{๒๖} เลิศพร อุดมพงษ์, การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic/Citizenship Education) ในการส่งเสริมบทบาทของ ภาคพลเมืองในการเมืองระบบตัวแทน : แนวทางที่ยั่งยืนผ่านประสบการณ์จากต่างประเทศ,รายงานการวิจัย, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://kpi.ac.th> [๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๙].

โรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกล สอดคล้องกับ วลัยวัชร รอดชมภู^{๒๗} กล่าวว่าสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-learning) สามารถเผยแพร่ข้อมูลได้อย่างกว้างขวางสามารถควบคุมลำดับขั้นของการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสร้างระบบการสื่อสารภายในห้องเรียนที่ไม่มีข้อจำกัดในด้านเวลาและสถานที่ และระบบการประเมินผลเป็นไปอย่างตรงไปตรงมา และเหนือสิ่งอื่นใดระบบการเรียนรู้ E-learning ผู้เรียนจะต้องใช้ความรับผิดชอบสูงจึงจะประสบความสำเร็จ ซึ่งสะท้อนถึงลักษณะการสร้างพลเมืองดีผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-learning) เกิดขึ้นใน ๒ ลักษณะ คือ ๑) การสร้างพลเมืองดีผ่านความรู้ในรายวิชา บทเรียนต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ให้แก่บุคคลตามรายวิชา ความถนัด หรือความสนใจ และ ๒) การสร้างพลเมืองดีผ่านแบบฝึกหัด หรือแบบทดสอบ เพื่อสร้างความรับผิดชอบในสิ่งที่ได้รับมอบหมาย รวมถึงการตรงต่อเวลาในการนัดหมายส่งงาน ทั้งที่มีการส่งตัวต่อตัว หรือส่งผ่านระบบอินเทอร์เน็ตก็ตาม

๒) พื้นที่เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) เป็นพื้นที่ที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล โดยมีจุดมุ่งหมายของการสื่อสารร่วมกัน ถ่ายทอดความรู้ระหว่างกัน หรือแลกเปลี่ยนความรู้ มุมมอง ทศนคติที่เกิดจากความสมัครใจร่วมกัน ทั้งนี้การปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นการสื่อสารในเรื่องต่างๆ เช่น การศึกษา กีฬา หรือปัญหาชาวบ้าน ซึ่งจะเห็นได้ว่าการสื่อสารที่เกิดขึ้นจะเป็นทั้งลักษณะข้อมูลที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงเป็นการรวมกลุ่มผู้ที่มีความสนใจประเภทเดียวกันเข้าไว้ด้วยกัน นอกจากนี้ลักษณะการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอาจเป็นได้ทั้งปฏิสัมพันธ์ฝ่ายเดียว หรือสองฝ่าย

การปฏิสัมพันธ์ลักษณะฝ่ายเดียวที่บุคคลได้ค้นหาข้อมูลผ่านทางเว็บไซต์ต่างๆ นั้น กระบวนการสร้างความเป็นพลเมืองดีได้เกิดขึ้นในลักษณะของการนำความรู้ดังกล่าวมาใช้เพื่อการพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับความเป็นพลเมืองดี แต่ในขณะเดียวกันการนำข้อมูลไปใช้ก็ต้องมีการอ้างอิงถึงที่มา เพื่อแสดงออกถึงการให้เกียรติแก่เจ้าของแหล่งข้อมูล การปฏิสัมพันธ์ลักษณะสองฝ่ายที่เป็นการสื่อสารโต้กันไปมาระหว่างบุคคลเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือการแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งต่างๆ เช่น เว็บไซต์พันทิป ได้มีการสื่อสารกันหลากหลายเรื่องราวตามความชอบและความสนใจของบุคคล จะเห็นได้จากประเภทห้อง (กลุ่มความสนใจ) ประกอบด้วย โต๊ะเครื่องแป้ง เฉลิมไทย ราชดำเนิน หรือกันคริว เป็นต้น ทั้งนี้การเข้าร่วมกลุ่ม

^{๒๗} วลัยวัชร รอดชมภู, การวิเคราะห์เชิงลึกสถานภาพการออกแบบและพัฒนาการเรียนการสอน e-learning ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, (กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๙), หน้า ๒๙.

ดังกล่าวสมาชิกต้องปฏิบัติตามกฎกติกาของเว็บไซต์ รวมถึงเคารพในสิทธิของผู้อื่นอันเป็นลักษณะที่พึงมีของพลเมืองดี

สรุปได้ว่ากระบวนการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ประกอบด้วย ๓ ลักษณะ คือ ๑) เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคล เพื่อเพิ่มพูนทักษะความรู้ และปรับใช้ในการดำรงชีวิตภายในสังคม ๒) กฎกติกาของเว็บไซต์หรือเครือข่ายออนไลน์ที่บุคคลจะต้องเคารพและปฏิบัติตาม ๓) บุคคลช่วยกันทำหน้าที่ตรวจสอบผู้ที่กระทำพฤติกรรมไม่เหมาะสม ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวนี้นับเป็นส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีผ่านพื้นที่ไม่ชัดเจน

กระบวนการสร้างพลเมืองดีผ่านพื้นที่ไม่ชัดเจนในอนาคต ผู้เขียนมีความคิดว่าความรู้ที่ใช้ประกอบสร้างพลเมืองดีจะมีลักษณะที่หลากหลาย เป็นลักษณะของการถ่ายทอด และการแบ่งปันความรู้ ขณะเดียวกันกฎระเบียบ หรือกติกาการใช้งานบนพื้นที่ออนไลน์จะมีความชัดเจนและเข้มงวดมากขึ้น เพื่อป้องกันการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม นอกจากนี้กฎระเบียบและวิถีประชาในพื้นที่ออนไลน์จะกระตุ้นให้เกิดการคิดไตร่ตรองก่อนที่จะเกิดการกระทำ และเกิดการรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองมากขึ้น รวมถึงสมาชิกของการร่วมกลุ่มจะช่วยกันทำหน้าที่ตรวจสอบและลงโทษ (การแชร์ส่งต่อข้อมูล การคอมเมนต์ต้อ การกระตุ้นการดำเนินคดีความตามกฎหมาย) และในอีกแง่มุมหนึ่งการตรวจสอบดังกล่าวอาจเป็นการปิดกั้นมุมมองของการคิดต่าง หรือมีความคิดที่ขัดต่อกลุ่มคนส่วนใหญ่ ทั้งนี้กระบวนการสร้างพลเมืองดีอาจกลับกลายเป็นลักษณะของการทำตามเสียงส่วนใหญ่ของสังคม

สรุปความสัมพันธ์ระบบการศึกษากับการพัฒนาพลเมืองดี

ความสัมพันธ์ระบบการศึกษากับการพัฒนาพลเมืองดี สะท้อนให้เห็นถึงที่มาของการประกอบสร้างความเป็นพลเมืองดีที่เป็นผลมาจากการศึกษาในระบบที่ชัดเจนลักษณะของบุคคลโดยผ่านหลักสูตรการศึกษา แบบเรียน และการสั่งสอนของครู ทั้งนี้การศึกษาในระบบอาจไม่ใช่วิธีเดียวในการชัดเจนและหล่อหลอมบุคคล แต่ในปัจจุบันการศึกษาหาความรู้ไม่ได้ผูกติดอยู่กับสถาบันการศึกษาเท่านั้น ทุกคนสามารถค้นหาความรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-learning) หรือเครือข่ายออนไลน์ได้ ซึ่งนับเป็นอีกเส้นทางหนึ่งการประกอบสร้างความเป็นพลเมืองดี โดยสามารถสรุปถึงการเสริมสร้างพลเมืองดีในพื้นที่ชัดเจนและพื้นที่ไม่ชัดเจน ได้ดังนี้

๑) การเสริมสร้างพลเมืองดีในพื้นที่ชัดเจน หรือระบบการศึกษานั้น นับเป็นส่วนสำคัญต่อการผลิตสร้างพลเมืองผ่านการจัดการศึกษาของรัฐ แต่ในปรากฏการณ์ความเป็นจริงของสังคมนั้น การจัดการศึกษากลับไม่เกิดความสอดคล้องกลับนโยบายการศึกษาของรัฐมากเท่าที่ควร อาทิเช่น ปัญหาความเหลื่อมล้ำของการจัดการศึกษาในพื้นที่เมืองใหญ่กับพื้นที่

ภูมิภาค การแบ่งสรรปันส่วนงบประมาณเพื่อพัฒนาการศึกษาในพื้นที่ชนบทไม่เพียงพอต่อความต้องการ หรือบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลไม่เพียงพอ เป็นต้น นอกจากนี้การศึกษาในปัจจุบันได้มุ่งเน้นการแข่งขันทางการศึกษามากกว่าการผลิตสร้างพลเมืองดีให้กับประเทศชาติ กล่าวคือมุ่งเน้นด้านวิชาการมากกว่าด้านคุณธรรม จริยธรรมในบุคคล ซึ่งหากรัฐมองผ่านข้ามผ่านในประเด็นปัญหาดังกล่าวก็ย่อมส่งผลต่อพลเมืองเข้มแข็งของประเทศชาติในอนาคต

๒) การเสริมสร้างพลเมืองดีในพื้นที่ไม่ชัดเจน หรือพื้นที่การเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และเครือข่ายสังคมออนไลน์นั้น นับเป็นอีกหนึ่งส่วนสำคัญต่อการผลิตสร้างพลเมืองที่มีได้หยุดนิ่ง เนื่องด้วยการเรียนรู้ในพื้นที่ไม่ชัดเจน เป็นการเรียนรู้จากหลายแหล่งที่มาที่เข้ามาแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ ในขณะเดียวกันพื้นที่ดังกล่าวนี้ เป็นเสมือนสถานที่จำลอง เพื่อให้บุคคลฝึกปฏิบัติการเป็นพลเมืองดีของสังคม กล่าวคือการฝึกปฏิบัติการเคารพกฎระเบียบในการค้นหาความรู้ การรู้จักเคารพและให้เกียรติผู้อื่นในพื้นที่ออนไลน์ หรือการรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองในพื้นที่ออนไลน์ เป็นต้น นอกจากนี้มีอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญและจำเป็นต่อการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และเครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ สามารถรู้เท่าทันสื่อ โดยสามารถคิดวิเคราะห์แยกแยะ และตีความสื่อต่าง ๆ ได้อย่างเข้าใจ ดังนั้นหากการศึกษาในระบบสร้างความรู้ความเข้าใจถึงคุณลักษณะของพลเมืองดี ก็ย่อมจะส่งผลดีต่อการสร้างพลเมืองดีในพื้นที่ไม่ชัดเจนและพลเมืองดีในพื้นที่สังคมของประเทศชาติด้วยเช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

กติกาสายเสณีย์. การประยุกต์ใช้ Social Network และ Social Media สำหรับการศึกษ.

กรุงเทพฯ : กองเทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอน, ๒๕๕๗.

จุไรรัตน์ ทองคำชื่นวิวัฒน์. โซเชียลเน็ตเวิร์กกับการศึกษาไทย. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://hooahz.wordpress.com/tag/เครือข่ายสังคมออนไลน์/> [๒๕ กันยายน ๒๕๕๙].

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๕๔.

ถวิลวดี บุรีกุล. การใช้ Social Media กับการเรียนการสอนอุดมศึกษายุคใหม่ ผูกใจผู้เรียนตรงใจผู้สอน. แบบสรุปข้อมูลจากการอบรมหรือสัมมนาทางวิชาการ. กรุงเทพฯ. : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕.

ทรงสิริ วชิรานนท์. คุณลักษณะพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://teachingresources.psu.ac.th/document/๒๕๕๒/anuntasree/๐๒E-Learning.pdf> [๒๓ กันยายน ๒๕๖๐].

ทวีศักดิ์ จินดานุรักษ์ และคณะ. ประมวลสาระชุดวิชาบริบททางการศึกษาหน่วยที่ ๕-๙. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๐.

ธีรศักดิ์ อุปไทยอริชัย. พื้นฐานการจัดการการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ประเวศ วะสี. สิทธิชุมชน: รากฐานการเมืองภาคพลเมือง. กรุงเทพฯ : โครงการ, ๒๕๔๙.

ราชกิจจานุเบกษา. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๕๕๓. [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : www.ratchakittha.soc.go.th [๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐].

เลิศชาย ศิริชัย. การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๒.

เลิศพร อุดมพงษ์. รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic/Citizenship Education) ในการส่งเสริมบทบาทของ ภาคพลเมืองในการเมืองระบบตัวแทน : แนวทางที่ยั่งยืนผ่านประสบการณ์จากต่างประเทศ. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://kpi.ac.th> (๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๙).

วัลย์วัชร รอดชมภู. การวิเคราะห์เชิงลึกสถานภาพการออกแบบและพัฒนาการเรียนการสอน e-learning ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๙.

วิชัย ตันศิริ. **อุดมการณ์ทางการศึกษา : ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา, ๒๕๑๖.

วิศรุต ตันติพงษ์อนันต์. **อิทธิพลของอินเทอร์เน็ตต่อการเข้ามามีบทบาทและสร้างผลกระทบในสังคมปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ศศิประภา จันทะวงศ์. **โครงสร้างทางสังคม บทบาทและนโยบายสาธารณะกับความเป็ นผลเมือง**. ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน).

สงวนศรี วิรัชชัย. **ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญ, ๒๕๒๗.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พุทธศักราช ๒๕๕๐**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://library๒.parliament.go.th/giventake/con๒๕๕๐-๒.html> [๒๒ กันยายน ๒๕๖๐].

สิทธิโชค อนันตเสรี. **E-Learning: Virtual Classroom**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://teachingresources.psu.ac.th/document/๒๕๕๒/anuntasesree/๐๒E-Learning.pdf> [๒๓ กันยายน ๒๕๕๙].

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒.

สุรวุฒิ ปัดไธสง. **การเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมือง: รากแก้วของกระบวนการสร้างประชาสังคม**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๒.

อนุชาติ พวงสำลี และกฤติยา อาชวนิจกุล (บ.ก), **ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๒.

ธำรง บัวศรี. **หลักการศึกษ**. กรุงเทพฯ : แพร์พิตยา, ๒๕๐๖.

